

<https://liar.ui.ac.ir/?lang=en>

Literary Arts

E-ISSN: 2322-3448

Document Type: Research Paper

Vol. 16, Issue 4, No.49, Winter 2025, pp. 71-94

Received: 04/06/2024

Accepted: 30/10/2024

The Interaction of Metaphor and Metonymy in the Interpretation of Persian Complex Verbs Containing Loanwords

Fateme Bahrami *

Assistant Professor of Linguistics, Department of Linguistics, Faculty of Letters and Human Sciences, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran
f_bahrami@sbu.ac.ir

Abstract

Metaphor and metonymy are applied routinely as ongoing linguistic phenomena in meaning extension. The present study, paying attention to Persian complex verbs, i.e. compound and phrasal verbs containing loanwords, examined the metonymic and metaphoric meaning shifts of the loanwords in Persian light verbs. Evidence is mainly extracted from *the Persian Dictionary of Secret Words* and is analyzed based on the cognitive model proposed by Ruiz de Mendoza and Galera-Masegosa (2011). The results showed the independence of metonymic processes and the dependence of metaphors on the metonymic shifts. It was also found that the processes involved in Persian are far more complicated. A total of twelve patterns were categorized, eight of which were unique to Persian. Among these, three patterns were based solely on metonymy and others were obtained from the interaction of metaphor and metonymy, namely: metonymic expansion of the metaphoric domain, metonymic reduction of the metaphoric domain, a successive chain of expansion and reduction of the domain, metonymic expansion of the source domain and metonymic reduction of the target domain, metonymic reduction of source domain and metonymic expansion of target domain, double reduction of source and target domain, metaphoric amalgams of two target domains in a single source domain, and metaphoric chain with metonymic reduction of the first source domain. The other four patterns corresponded to ones proposed by de Mendoza and Galera-Masegosa (i.e. metaphoric expansion of source domain, metaphoric reduction of source domain, metaphoric reduction of target domain, and metaphoric amalgams). A total of nineteen patterns were obtained, which shows that human language has a high capability in the interaction of metaphor and metonymy.

Keywords: Metaphor, Metonymy, Semantic Shift, Phrasal Verb, Compound Verbs, Loanword.

Introduction

In line with the increase of interlanguage communication and the advancement of technology, lexical borrowing is an inevitable linguistic phenomenon. There are many compound and phrasal verbs in modern Persian, which have entered

*Corresponding author

Bahrami, F. (2025). The interaction of metaphor and metonymy in the interpretation of Persian complex verbs containing loanwords. *Literary Arts*, 16 (4), 71-94.

2322-3448 © University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

10.22108/liar.2024.141731.2383

the language through borrowing, especially from English. The present study, paying attention to these verbs (both compound and phrasal) that contain loanwords in their non-verbal part, examines the manner and type of semantic shifts of loanwords in the target language (Persian) and the effect of the semantic shifts that deal with the final interpretation. It is assumed that the semantic influence of a loanword is associated with its influence on the accompanying light verb. The interpretation results from the bilateral relation; thus, a detailed analysis will be possible in the light of considering all the parts of the compound verbs and their mutual influence. This assumption is strengthened by the fact that the same loanword adjacent to different light verbs triggers diverse semantic shifts for the loanword. For the sake of purpose, the semantic shifts of the aforementioned compound verbs will be evaluated by paying attention to the two main processes of metaphor and metonymy.

Materials and Methods

Although the definition of compound verbs seems to be quite clear and explicit, there is no exact consensus among the Persian grammarians. Referring to the most prominent and common views, compound verbs generally result from the combination of a noun, adjective, adverb, preposition, or a prepositional phrase with a light verb, conveying together an integrated meaning in denoting an event. The most important Persian light verbs agreed upon are: to do, to drop, to appear, to give, to take, to eat, to take, to have, to come, to bring, to go, to fall, to put. According to most Persian Grammarians, “to be/to become” are not considered light verbs and are excluded. But those phrasal verbs containing a loanword in their non-verbal parts will definitely be considered. Nearly 300 complex verbs were extracted, mostly from *the Persian Dictionary of Secret Words* (Samaei, 2021), and a few cases were extracted from social networks and Google searches. The loanwords are of English origin in the first place and at the second and third levels have French and Russian nature, respectively. Those verbs in which loanwords were used in the original meaning were omitted.

The data are analyzed according to the cognitive approach in the model proposed by Ruiz de Mendoza Ibáñez and Galera-Masegosa (2011), which is introduced for analyzing the semantic shifts of the English phrasal verbs. Aside from the very close topic of studies that has led to the selection of this model, finding complementary patterns of metaphoric interaction based on Persian data is the most prominent motivation of the author for choosing de Mendoza and Galera-Masegosa’s model. As the authors themselves admit, their model is limited to English evidence and it is likely that the variations among languages are beyond what they have observed.

Research Findings

The results show that although the variations of semantic expansion follow the underlying structure of de Mendoza and Galera-Masegosa’s model (2011), the type of interaction between metaphoric and metonymic processes in many cases is different and somehow more complicated in Persian. In addition, the cases that they put under the independent labels of metaphoric amalgams and metonymic amalgams, do not necessarily apply separately in Persian, and in some cases, the two processes occur simultaneously. In the metonymic process, none of the metonymic shifts in the Persian evidence were exactly the same as Mendoza and Galera-Masegosa. Three specific types were observed, two of which include only metonymic extension of the domain (“metr kardan”; lit: “to meter do” = to measure) and metonymic reduction of the domain (“kelas dashtan”; lit: “to have class” = to have prestige). The third was an amalgam pattern, consisting of four successive metonymic shifts of expansion and reduction of the domain (“fer zadan”; lit: “to hit wave” = to wave [the hair]). No individual meaning shift was achieved based on mere metaphor, but there was a metonymic shift in one of the domains of the source and target or both domains of the metaphor.

Discussion of Results and Conclusions

Table 1 summarizes the similarities and differences of metaphoric and metonymic interaction patterns of the semantic expansion of complex verbs in Persian and English.

Table 1. The Comparison of Semantic Shift Models in Persian and English

No.	The Semantic Shift Process		Persian	English
1	metonymy & metonymic amalgams	extension of the domain	✓	✗
2		reduction of the metaphoric domain	✓	✗
3		double reduction of the domain	✗	✓
4		double extension of the domain	✗	✓
5		reduction & then extension of the domain	✗	✓
6		extension & then reduction of the domain	✗	✓
7		successive chains of expansion & reduction of the domain	✓	✗
8	metonymy in metaphor	metonymic expansion of the source domain	✓	✓
9		metonymic expansion of the target domain	✗	✓
10		metonymic reduction of the source domain	✓	✓
11		metonymic reduction of the target domain	✓	✓
12		metonymic expansion of the source domain & metonymic reduction of the target domain	✓	✗
13		metonymic reduction of the source domain & metonymic expansion of the target domain	✓	✗
14		metonymic reduction of the source & target domain	✓	✗
15	metaphoric amalgams	metaphoric amalgams of one metaphor in the source-target domain of the other	✓	✓
16		metaphoric amalgams of two source domains in one target domain	✗	✓
17		metaphoric amalgams of two target domains in one source domain	✓	✗
18		metaphoric chains	✗	✓
19	metonymy in a metaphoric chain	metaphoric chain with metonymic reduction of the first source domain	✓	✗

پروہ شگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

برهم کنش استعاره و مجاز در برآیند معنایی افعال دارای جزء وام‌واژه‌ای در زبان فارسی

فاطمه بهرامی* ، استادیار گروه زبانشناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران
f_bahrami@sbu.ac.ir

چکیده

تغییرات معنایی واژه‌ها بر پایه استعاره و مجاز در زبان، امری همواره در جریان و البته مورد توجه است. از آنجاکه وام‌واژه‌ها بستر مساعدتری برای تغییرات معنایی دارند، نوشته حاضر با التفات به آن دسته از افعال غیربسیط فارسی که حاوی وام‌واژه هستند، به بررسی نحوه تغییرات معنایی مجازی و استعاری وام‌واژه‌ها به مثابه جزء غیرفعلی و همکرد هم‌نشین آنها پرداخته است. شواهد زبانی، اغلب از فرهنگ لغات مخفی زبان فارسی (۱۴۰۰) استخراج و بر مبنای الگوی شناختی روئیز و گالرا (2011) تحلیل شده است. نتایج نشان داد در زبان فارسی گرچه مجاز می‌تواند مستقلاً عامل تغییر معنایی فعل غیربسیط باشد، استعاره استقلال عمل ندارد و همیشه همراه با مجاز است. همچنین، مشخص شد فرآیندهای دخیل در تغییرات معنایی در فارسی به مراتب پیچیده‌تر است. مجموعاً دوازده الگو دسته‌بندی شد که هشت مورد آن منحصر به شواهد زبان فارسی بود. از این میان، سه الگو تنها بر پایه مجاز و سایر الگوها از برهم کنش استعاره و مجاز حاصل آمده بود که عبارت است از: ۱. گسترش مجازی دامنه حوزه؛ ۲. کاهش مجازی دامنه حوزه؛ ۳. گسترش مجازی دامنه حوزه؛ ۴. کاهش مجازی حوزه مقصد؛ ۵. تلفیق حوزه مقصد دو استعاره در یک حوزه مبدأ و در نهایت زنجیره استعاری با کاهش مجازی حوزه مبدأ استعاره نخست. چهار الگوی دیگر منطبق با ساختارهای پیشنهادی روئیز و گالرا شامل گسترش مجازی حوزه مبدأ استعاره، کاهش مجازی حوزه مبدأ استعاره، کاهش مجازی حوزه مقصد استعاره و تلفیق یک استعاره در حوزه مبدأ-مقصد استعاره دیگر است. از مجموع مشاهدات روئیز و گالرا در انگلیسی و نگارنده در فارسی، مجموعاً نوزده الگوی تغییر معنایی حاصل آمد که نشان می‌دهد زبان بشری در کاربرد تعاملی استعاره و مجاز ظرفیت بیشتری دارد.

کلیدواژه‌ها: استعاره، مجاز، تغییر معنایی، عبارت فعلی، فعل مرکب، وام‌واژه

* مسئول مکاتبات

بهرامی، فاطمه. (۱۴۰۳). برهم کنش استعاره و مجاز در برآیند معنایی افعال دارای جزء وام‌واژه‌ای در زبان فارسی. *فنون ادبی*، ۱۶(۴)، ۷۱-۹۴.

۱- مقدمه

یکی از فرآیندهای رایج در زبان فارسی به‌ویژه هم‌راستا با گسترش ارتباطات میان‌زبانی و پیشرفت فناوری، وام‌گیری واژگانی است. افعال مرکب و عبارت‌های فعلی فراوانی در فارسی امروز وجود دارند که با وام‌گیری از زبان‌های دیگر، به‌ویژه انگلیسی، وارد فارسی شده‌اند. به بیان ابوالقاسمی (ابوالقاسمی، ۱۳۸۵، ص. ۲۲۲) در فارسی، به‌خصوص از دوره جدید (فارسی دری) به‌جای ساختن فعل جعلی به‌صورت تصریفی از اسم و صفت^۱ (مانند: توپیدن، خشکیدن)، این اجزاء را کنار فعل هم‌کردی^۲ قرار داده و فعل مرکب ساخته‌اند؛ بنابراین گرایش فارسی به ساختن فعل مرکب به‌جای فعل بسیط از دوره میانه آغاز شده، ولی در دوره جدید شدت یافته است. این گرایش به نوبه خود موجب شده که علاوه بر ساخت فعل مرکب از مقولات وام‌گیری شده اسم و صفت، حتی در وام‌گیری مستقیم خود مقوله فعل هم، ساختار آن از فعل ساده به فعل مرکب تغییر کند. مواردی مانند «سرچ کردن»، «هنگ کردن»، «تلفن زدن»، «سیو کردن» از این دست مواردند که به‌جای صورت‌های فعلی ساده قیاسی «سرچیدن»، «هنگیدن»، «تلفنیدن» و «سیویدن» به کار می‌روند.

نوشته حاضر با التفات به آن دسته از افعال (اعم از مرکب و عبارتی) که حاوی وام‌واژه‌هایی در بخش غیرفعلی خود هستند، به بررسی نحوه و نوع تغییرات معنایی وام‌واژه‌ها در زبان مقصد (فارسی) و تأثیر این تغییرات معنایی بر برآیند نهایی در ساختار فعلی می‌پردازد. فرض بر این است که تأثیرگذاری معنایی وام‌واژه بر سایر اجزای فعلی، ملازم با تأثیرپذیری آن از سایر اجزای هم‌نشین است و به بیانی، تأثیرگذاری وام‌واژه و تأثیرپذیری آن از معنای اجزای هم‌نشین توأمان است؛ پس معنای نهایی «فعل» از برهم‌کنش تمام اجزاء حاصل می‌شود و تحلیل دقیق با توجه به تمام اجزای هم‌نشین و تأثیر دوسویه آنها ممکن و منطقی خواهد بود. چنان‌که در بخش تحلیل خواهیم دید در بعضی افعال مرکب، وام‌واژه ثابتی در کنار هم‌کرده‌های مختلف ظاهر شده و تغییرات معنایی متفاوتی حاصل کرده است. با توجه به مسئله مطرح‌شده، نوشته حاضر در پی خواهد بود به نقش وام‌واژه و نحوه تغییرات معنایی آن در فارسی بپردازد و به دنبال آن مشخص کند، هم‌کرد و سایر اجزای هم‌نشین چه جنبه‌هایی از مؤلفه‌های معنایی خود را در ایجاد معنی نهایی به ساختار فعل تزریق می‌کنند. بدین منظور تغییرات معنایی تمام اجزاء با التفات به دو با توجه اصلی «استعاره»^۳ و «مجاز»^۴ ارزیابی خواهد شد.

بی‌شک، بررسی نشدن تمام افعال غیربسیط زبان فارسی، محدودیتی برای پژوهش حاضر است؛ اما اینکه پژوهش را به دسته‌ای که حاوی وام‌واژه هستند، محدود کرده‌ایم، از آن‌رو است که انتظار می‌رود وام‌واژه‌ها واژه‌هایی نوظهور باشند که نسبت به واژه‌های از پیش موجود ظرفیت بیشتری در تغییر معنایی دارند. گاهی اهل زبان با وجود واژه‌های بومی، وام‌واژه مترادف آنها را در ساخت فعلی وارد می‌کنند تا فضای مناسب‌تری برای ایجاد معنی جدید از بخش وام‌گیری شده در زبان فراهم شود؛ مثلاً کمتر شناخته‌بودن وام‌واژه‌ها عامل مهمی است که اجازه می‌دهد از آنها برای اصطلاحات زبان مخفی در موقعیت‌های خاص استفاده شود، کما اینکه جوانان فارسی‌زبان در تقویت این وضعیت بسیار مؤثر عمل کرده‌اند و بنا به اهداف کاربردشناختی خود، وام‌واژه‌ها را دستخوش تغییرات معنایی فاحشی می‌کنند. چه بسا که واژه بومی و وام‌واژه مترادف آن، فاصله معنایی بسیاری از هم داشته باشند. نکته دیگر آن است که با وجود اینکه در فارسی وام‌واژه‌های فراوانی از زبان‌های مختلف؛ از جمله انگلیسی، فرانسوی، روسی، عربی و ترکی وجود دارد، از آنجاکه مثال‌های استنادشده، نوواژه‌های متأخر مربوط به گفتار نوجوانان و جوانان است، سلیقه غالب ایشان متمایل به وام‌گیری از انگلیسی در وهله اول و فرانسوی و روسی در مراتب بعدی است؛ بنابراین وام‌واژه‌های مربوط به سایر زبان‌ها در بین داده‌ها مشاهده نشد.

1. adjectival/nominal verbs
2. light verb
3. metaphor
4. metonymy

۲- پیشینه پژوهش

مطالعات متعددی از جنبه‌های مختلف درباره «افعال مرکب» در فارسی صورت گرفته است؛ از آن جمله‌اند: ۱. دبیرمقدم (۱۳۷۶) نحوه تشکیل فعل مرکب و تمایز آن از افعال انضمامی؛ ۲. محمد و کریمی (Mohammad & Karimi, 1992) و واحدی‌لنگرودی (Vahedi Langroudi, 1996) وضعیت اعطای نقش معنایی از منظر زایشی؛ ۳. کریمی‌دوستان (Kiarimi, 1997; 2001; 2005; 2008; 2011; 2016) نحوه حالت‌دهی و میزان ترکیب (نا)پذیری اجزای فعل مرکب؛ ۴. مگردومیان (Megerdooimian, 2001) و فولی و همکاران (Folli et al., 2004) ساخت رویدادی را بررسی کرده‌اند که رویکردهایی صورت‌گرایانه‌اند.

دسته دوم مطالعات رویکردی نقشی و شناختی دارند؛ از جمله، فامیلی (Family, 2006; 2009) افعال مرکب فارسی را در چارچوب دستور ساختی بررسی کرده است که بیشتر بر نقش عناصر پیش‌فعلی در زایایی ساخت‌های فعل مرکب تمرکز دارد و عموماً نقش فعل سبک را نادیده می‌گیرد. عموزاده و بهرامی (۱۳۹۱) چندمعنایی حاصل از عملکرد نیروی محرکه در سازه فعلی افعال مرکب حاصل از «کردن» و «داشتن» در الگوی بروگمان (Brugman, 2001) را بررسی کرده‌اند؛ ولی عموماً نقش عنصر غیرفعلی در ایجاد معنای فعل مرکب را نادیده گرفته‌اند. این الگوی نظری در مطالعه خانبازی (۱۳۹۲) برای «زدن» و «کشیدن» و سلطانی و همکاران (۱۳۹۶) در چندمعنایی «گرفتن» نیز اتخاذ شده است. چندمعنایی «زدن» نیز در مطالعات کریمی‌دوستان و روحی‌بایگی (۱۳۹۵) و بهرامی و شیخانیان‌پور (۱۳۹۸) از منظر شناختی بررسی شده است. کریمی‌دوستان و روحی‌بایگی (۱۳۹۵) با بهره‌گیری از مفاهیم طرح‌واره سرنمون و استعاره‌های مفهومی و بهرامی و شیخانیان‌پور در چارچوب الگوی گسترش معنایی ریمر (Riemer, 2005) چندمعنایی این فعل را تحلیل کرده‌اند. در اثر نخست تنها معنای همکرد «زدن» توجه شده و همچنان معنای سایر عناصر غیرفعلی در کنار همکرد «زدن» توجه نشده است؛ اما بهرامی و شیخانیان‌پور (۱۳۹۸) به هر دو کارکرد اصلی و همکرد این فعل پرداخته‌اند و تنها اثری است که تنوعات معنایی فعل فارسی را از دریچه استعاره و مجاز بررسی کرده؛ اما کماکان معانی مجازی و استعاری بخش غیرفعلی در حاشیه قرار گرفته و جز اندک اشاراتی از آن صرف نظر شده است. کاستی مهم دیگر مرتب بر این اثر و تمام مطالعات پیشین مربوط به تحلیل، تک‌مرحله‌ای انگاشتن تغییرات معنایی است، درحالی‌که گاهی تغییرات معنایی به صورت چندمرحله‌ای رخ می‌دهد و تبیین آن با یک تغییر معنایی منطقی و موجه به نظر نمی‌آید. به این ترتیب نوشته حاضر تلاش برای بررسی تغییرات استعاری و مجازی افعال مرکب و مراحل آن با التفات به تمام اجزای متشکل است.

۳- معرفی داده‌ها و روش انجام پژوهش

با اینکه منظور از عبارات‌های فعلی کاملاً صریح و واضح به نظر می‌رسد؛ اما در تعریف فعل مرکب و نوع همکردهایی که این ساخت را حاصل می‌کنند، اتفاق نظر قطعی در فارسی وجود ندارد (ر. ک. منشی‌زاده و همکاران، ۱۴۰۰؛ بهنام‌فر و ابراهیم‌زاده، ۱۳۹۷). با این توصیف شاید بشود با استناد به برجسته‌ترین و رایج‌ترین دیدگاه‌ها، افعال مرکب را افعالی دانست که «عموماً از ترکیب اسم، صفت، قید، حرف اضافه و یا گروه حرف‌افزای با یک همکرد حاصل شده و مجموعاً معنی واحدی را برای دلالت بر یک رخداد می‌رسانند» (Lambton, 1953, p. 85-93؛ ابوالقاسمی، ۱۳۸۵، ص. ۱۸۳-۴؛ دبیرمقدم، ۱۳۷۶، ص. ۳). مهم‌ترین همکردهای فارسی که همه اتفاق نظر دارند، شامل «کردن، انداختن، نمودن، دادن، گرفتن، خوردن، بردن، داشتن، آمدن، آوردن، رفتن، افتادن، گذاشتن» است؛ اما بر سر آنکه ساخت‌های حاصل از هم‌آیی صفت/اسم در کنار افعال بودن/شدن را در اساس ساخت اسنادی تلقی کنیم یا در زمره فعل مرکب به شمار آوریم اختلاف است؛ مثلاً گرچه ابوالقاسمی «شدن» را در مجموعه همکردها قرار می‌دهد، معتقد است که «فعل‌های مرکب واقعی فعل‌هایی هستند که صورت ترکیبی آنها

معنایی داشته باشد که از معنی تک تک آنها استنباط نشود) (ابوالقاسمی، ۱۳۸۵، ص. ۲۲۴)؛ بنابراین از منظر او «گرسنه شدن» فعل مرکب واقعی نیست، ولی «زمین خوردن و حرف زدن» مصادیقی از افعال مرکب واقعی اند. دبیرمقدم (۱۳۷۶)، لمبتون (Lambton, 1953)، طیب زاده (۱۳۹۱، ص. ۸۸) نیز ساخت‌های مذکور را ساخت اسنادی و نه فعل مرکب می‌دانند. با التفات به نظر غالب زبان‌شناسان، در نوشته حاضر نیز مجاورت صفت/ اسم با افعال بودن/ شدن در زمره ساخت‌های فعل مرکب تلقی نشده و از داده‌های پژوهش غربال می‌شوند. در این بررسی، علاوه بر افعال مرکب، به تحلیل دسته‌ای از عبارت‌های فعلی نیز خواهیم پرداخت که حامل یک وام‌واژه در بخش غیرفعلی خود هستند که در زبان مقصد دستخوش تغییرات معنایی شده است.

نزدیک به ۳۰۰ ساخت فعلی غیربسیط اغلب از «فرهنگ لغات منخفی زبان فارسی» (سمائی، ۱۴۰۰) و معدود مواردی از شبکه‌های اجتماعی و اینترنت استخراج شد که بخش غیرفعلی آنها وام‌واژه‌هایی از زبان انگلیسی در وهله اول و زبان‌های فرانسوی و روسی به ترتیب در مرتبه‌های بعدی بود. از آنجاکه بسیاری از این وام‌واژه‌ها در همان معنی اصلی در زبان مقصد به کار رفته بودند، در حیطه پژوهش حاضر قرار نمی‌گرفتند. در بین آنها حتی مواردی مانند «هنگ کردن»، «سرچ کردن»، وجود داشتند که خود وام‌واژه اساساً متعلق به مقوله فعل در زبان مبدأ بود که این موارد طبیعتاً، طبق آنچه پیشتر در مورد ساختار صرفی ترجیحی زبان فارسی مبنی بر اولویت فعل مرکب به جای مصدر جعلی اشاره شد، وام‌واژه‌ها بدون هیچ تغییر معنایی در کنار یک هم‌کرد و در قالب فعل مرکب ظاهر شده بودند که آنها نیز بنا به دلیل پیش گفته در زمره ساخت‌های اسنادی به شمار آمد و از داده‌ها حذف شد. به این ترتیب داده‌های تحلیل شده در پژوهش حاضر مشتمل بر موارد مندرج در فهرست زیر است که عموماً از سمائی (۱۴۰۰) استخراج شده‌اند.

جدول ۱. فهرست افعال غیربسیط داری جزء وام‌واژه‌ای در زبان فارسی

Table 1. list of persian complex verbs containing loanwords

بخش وام‌گیری شده	فعل مرکب	ردیف	بخش وام‌گیری شده	فعل مرکب	ردیف
save as	سیو از کردن	۱۴	antenna	آنتن دادن	۱
format	فرمت کردن	۱۵	auto	اتول(ل) زدن	۲
class	کلاس داشتن	۱۶	ski	اسکی رفتن	۳
class	کلاس گذاشتن	۱۷	wax	واکس زدن	۴
click	روی کسی کلیک کردن	۱۸	service	سرویس کردن	۵
love	لاو تکاندن	۱۹	meter	متر کردن	۶
rel(ation)	رل زدن	۲۰	type	تیپ زدن	۷
phase	فاز برداشتن	۲۱	tick	تیک زدن	۸
phase	فاز دادن	۲۲	le fer	فرز زدن	۹
phase	فاز مثبت / منفی دادن	۲۳	le fer	فر کردن	۱۰
phase	فاز گرفتن	۲۴	le fer	فردادن	۱۱
ampere	آمپر چسباندن	۲۵	le fer	فردادن به مخ	۱۲
			bokserouka	سیم بکسل دادن	۱۳

طبق آنچه از عنوان مقاله برمی‌آید، هدف این جستار بررسی تغییرات معنایی و روند آن در افعال غیر بسیط است. اغلب نمی‌شود تغییرات معنایی را محصول فرآیندی تک‌مرحله‌ای یا منوط به یک جزء فعل غیربسیط دانست، لذا یافتن گام‌به‌گام مسیر تحولات معنایی و برهم‌کنش عناصر هم‌نشین هدفی است که دنبال خواهیم کرد. بدین منظور داده‌های مستخرج طبق رویکرد شناختی و با اسلوب پیشنهادی روئیز دی مندوزا ایباز و گالرا ماسگوسا (Ruiz de Mendoza Ibáñez & Galera-

(Masegosa, 2011) [از این پس، به اختصار روییز و گالرا] تحلیل خواهند شد. گزینش این الگو از آن‌رو است که در وهله اول روییز و گالرا به تحلیل عبارت‌های فعلی و تغییرات معنایی آنها پرداخته‌اند که از حیث موضوع به نوشته حاضر بسیار نزدیک است و در وهله دوم، چنان‌که خود نیز تأیید می‌کند، الگوی پیشنهادی ایشان بر مجموعه محدودی از موارد معطوف به زبان انگلیسی ارائه شده و احتمال آن می‌رود که تنوعات ساختاری انواع تغییرات معنایی در بین زبان‌ها فراتر از آنچه ایشان مشاهده کرده‌اند، باشد. نگارنده در پی توجه ویژه به دلیل دوم است که این چارچوب را برگزیده است.

پس از معرفی مبنای نظری در بخش بعدی، با تحلیل روند تغییرات معنایی شواهد فارسی، تنوعات و پیچیدگی‌های منطبق با آنها را در قالب‌های پیشنهادی روییز و گالرا (2011) و در موارد بسیاری در الگوهای پیچیده‌تری که نگارنده به آنها دست یافته است، دسته‌بندی و معرفی خواهیم کرد. در بخش پایانی جمع‌بندی و نتایج ارائه می‌شود.

۴- مبنای نظری

از منظر زبان‌شناسان شناختی بخش عمده‌ای از نظام مفهوم‌سازی انسان، ساختاری استعاری دارد و ادعا می‌شود در اصل هیچ مفهومی نیست که مستقیم یا غیرمستقیم از بستر استعاره نگذرد؛ بنابراین شناخت عام انسان ماهیت استعاری دارد که پیش از ورود به ساحت زبان، استعاره‌های مفهومی^۱ را در ذهن ایجاد می‌کند و این استعاره‌های مفهومی از طریق زبان و در قالب واژه‌هاست که مجال ظهور و بازتاب بیرونی می‌یابند و به مثابه استعاره‌های زبانی^۲ شناخته شده یا به اختصار استعاره، متجلی می‌شوند. به این ترتیب برخلاف دیدگاه قدما که استعاره را نوعی صنعت ادبی قلمداد می‌کردند، زبان‌شناسان شناختی آن را امری طبیعی و همواره جاری در کلیت شناخت انسان و در ساختاربندهی زبان می‌دانند. اصطلاحات رایجی مانند «آنتن» به جای جاسوس که در زبان روزمره اهل زبان فراوان به کار می‌رود، مؤید چنین دیدگاهی است (ر. ک. Lakoff & Johnson, 1980, p. 8-60).

طبق نظر اکثر زبان‌شناسان شناختی، استعاره و مجاز در اصل مربوط به قلمروهای مفهومی یکسانی تلقی می‌شوند و تنها تفاوت در آن است که استعاره، دو حوزه مفهومی مختلف را به هم ربط می‌دهد و مفهوم‌سازی یک حوزه انتزاعی (مستعاره) را براساس یک حوزه عینی (مستعارمنه) رقم می‌زند؛ اما مجاز در یک حوزه مفهومی عمل می‌کند و عنصر موجود در یک حوزه را جایگزین عنصر دیگری در همان حوزه مفهومی می‌کند. به این ترتیب، هر دو پدیده استعاره و مجاز بر مبنای «مقایسه»^۳ حاصل می‌شوند و تنها تفاوت در آن است که این قیاس در استعاره بر مبنای «مشابهت»^۴ (دو عنصر در دو حوزه مختلف) و در مجاز بر پایه «مجاورت»^۵ (دو عنصر در حوزه واحد) است. مشابهت در استعاره هم می‌تواند عینی‌تر (براساس حواس^۶) و یا شهودی‌تر (بر پایه ادراک^۷) باشد.^۸ ایوانز و گرین شباهت نوع نخست را «شباهت فیزیکی»^۹ و نوع دوم را «شباهت ادراکی»^{۱۰} می‌نامند. منظور از مجاورت، وجود رابطه نزدیک یا مستقیم میان دو هستان^{۱۱} است (Evans & Green, 2006, p. 293, 311).

1. conceptual metaphors
2. linguistic metaphors
3. comparison
4. resemblance
5. contiguity
6. sensation
7. perception

^۸. تفاوت شناخت حسی و ادراکی در آن است که شناخت حسی وابسته به حواس پنج‌گانه و در نوع بشر کاملاً یکسان است. این دسته شناخت، مبنای استعاره‌های نخستین / اولیه (primary) هستند؛ اما شناخت ادراکی وابسته به مجموعه استدلال‌های ذهنی و شهودی است که برخاسته از تجربیات فرهنگی و عوامل وابسته به محیط اعم از سن، نگرش‌ها، اقلیم، مذهب و نظایر آن است و به صورت بطنی‌تر و تدریجی حاصل می‌شود و مبنای ایجاد استعاره‌های ثانویه (secondary) است که برخلاف اشتراکات بین‌زبانی، لزوماً در همه جوامع زبانی و بشری دست‌کم از تمام جوانب یکسان نیستند و فرهنگ‌سبند تلقی می‌شوند (برای اطلاعات بیشتر ر. ک. Evans & Green, 2006, p. 79).

9. physical resemblance
10. perceived resemblance
11. entity

گوسنز (Goossens, 1990) نخستین فردی است که به تعامل استعاره و مجاز اشاره کرده و همین نگرش بر لزوم معرفی فرآیندهای ذاتاً ترکیبی، ذیل عنوان کلی «استعجاز»^۱ صحنه می‌گذارد؛ اما ریمر بر این عقیده است که برخی انواع تغییرات معنایی را نمی‌شود ترکیبی از دو فرآیند مجاز و استعاره تلقی کرد، بلکه حقیقتاً دیگر نه استعاره‌اند و نه مجاز و به‌این ترتیب، اصطلاح «فرامجاز»^۲ و «فرا استعاره»^۳ را پیش می‌نهد که البته این دومی کمتر شایع است (Riemer, 2005, p. 187). روابطی که این دو نوع جدید تغییرات معنا بیان می‌کنند، نه تنها از نوع ترکیبی نیستند، بیشتر از نوع «کلیشه‌ای / تعمیم‌یافته»^۴ و «پسامقوله‌ای»^۵ محسوب می‌شوند.

الگوی دیگر در تعامل استعاره و مجاز توسط روئیز و گالرا (Ruiz & Galera-Masegosa, 2011, p. 9) پیشنهاد شده و مبتنی بر سایر مطالعات روئیز (2000, 2007) و تعمیم آنها است. روئیز و گالرا (2011) نیز منظر گوسنز (1995) را به چالش می‌کشند و ضمن اذعان به ایده مبتکرانه و اصالت دیدگاه او، معتقدند مواردی که گوسنز از استعاره‌های برخاسته از مجاز در نظر می‌گیرد، اساساً استعاره‌هایی است که حوزه مبدأ در آنها دستخوش تکامل مجازی شده و تغییر معنایی یافته‌اند؛ بنابراین به باور ایشان (Ruiz & Galera-Masegosa, 2011, p. 9) الگوهای پیشنهادی گوسنز گاه پدیده واحدی هستند. همین‌طور در مواردی مجاز بخشی از حوزه مبدأ یک استعاره است؛ بنابراین درون آن واقع می‌شود. به‌این ترتیب در همه فرآیندها، مجاز تابعی از استعاره و جزئی از آن است. روئیز و گالرا در پی این نقد، الگوی پیشنهادی خود را پیش رو می‌نهند و تعامل استعاره و مجاز گوسنز را در قالب یکی از وجوه زیر برمی‌شمرند: الف. گسترش مجازی حوزه مبدأ یک استعاره؛ ب. گسترش مجازی حوزه مقصد یک استعاره؛ ج. کاهش مجازی حوزه مبدأ یک استعاره؛ د. کاهش مجازی حوزه مقصد یک استعاره (Ruiz & Galera-Masegosa, 2011, p. 14). ایشان همچنین از ترکیب دو فرآیند نام می‌برند که گوسنز از آنها حرفی به میان نیاورده است. در جدول زیر به اختصار طبقه‌بندی ایشان از انواع گسترش معنایی ارائه می‌شود که در ادامه با جزئیات بیشتر از نظر خواهد گذشت.

جدول ۲. الگوهای گسترش معنایی در عبارتهای فعلی زبان انگلیسی

Table 2. models of semantic extension in English phrasal verbs

معنی مجازی / استعاری	مثال	نوع تغییر معنایی	ردیف
شکوه و فغان از روی انزجار	To beat one's breast بر سینه کوفتن	گسترش مجازی حوزه مبدأ استعاره	۱
اخم کردن	To knit one's brow ابرو در هم بافتن	گسترش مجازی حوزه مقصد استعاره	۲
(شخص) رونق‌بخش مهمانی	The life and soul of the party زندگی (جان) و روح مهمانی	کاهش مجازی حوزه مبدأ استعاره	۳
کسی را شیفته و عاشق خود کردن	Win someone's heart قلب (دل) کسی را بردن	کاهش مجازی حوزه مقصد استعاره	۴
تاجران و سهامداران بورس وحشت‌زده هستند	Wall street is in panic وال استریت در وحشت است	کاهش دوگانه دامنه حوزه	۵
خواهرش همه‌کاره و صدر سیاست‌گذاری است	His sister heads the policy unit خواهرش راس واحد سیاست‌گذاری است.	گسترش دوگانه دامنه حوزه	۶

1. metaphonymy
2. post-metonymy
3. post-metaphor
4. conventionalized/generalized
5. post-categorical

۷	کاهش و سپس گسترش دامنه حوزه	Shakespeare is on the top shelf شکسپیر صدر قفسه است	آثار ادبی کلاسیک پرفروش است
۸	گسترش و سپس کاهش دامنه حوزه	He has too much lip او زیادی لب دارد	او خیلی پرحرف است
۹	ترکیب استعاری	تلفیق دو استعاره در حوزه مبدأ-مقصد هم	او الهام‌بخش من در این ایده بود
۱۰		تلفیق حوزه مبدأ دو استعاره در یک حوزه مقصد	های‌های (به شدت) گریست
۱۱	زنجره‌های استعاری	They broke away from our church آنها از کلیسای ما جدا شدند	آنها به فرقه دیگر گرویدند

مراد از «گسترش مجازی حوزه مبدأ استعاره» آن است که مجاز از نظر شناختی یک نقطه دسترسی سهل‌الوصول و مقتصدانه (از نظر پردازش ذهنی) برای موقعیتی^۱ پیچیده فراهم می‌کند. چنان‌که «بر سینه کوفتن» در حوزه مبدأ استعاره، مجازاً به موقعیتی گسترش می‌یابد که شخص برای بیان انزجار از اعمال خود، بر سینه می‌کوبد.

اما در «گسترش مجازی حوزه مقصد استعاره» معنای حوزه مقصد استعاره از جنبه گزیده و خاصی مجازاً تقویت می‌شود و مجاز در بردارنده محدوده کاملی از تضمینات معنایی مشتق از استعاره خواهد بود. چنان‌که پس از نگاشت استعاری بین «شخصی که لباس می‌بافد» به مثابه حوزه مبدأ و «شخصی که ابرو درهم کشیده» به مثابه حوزه مقصد استعاره، این نگاشت مجازاً به موقعیتی گسترش می‌یابد که شخص به نشانه عصبانیت اخم می‌کند.

در «کاهش مجازی حوزه مبدأ استعاره» مرتبط‌ترین عنصر در حوزه مبدأ استعاره برجسته می‌شود که به نوبه خود توجه را به مرتبط‌ترین جنبه‌های حوزه مقصد معطوف می‌دارد. همچون وقتی که ویژگی‌های رفتاری شخص، یعنی سرزننده و خوش‌مشرب بودن از درون حوزه مبدأ، مستقیماً بر حوزه مقصد (مهمانی) نگاشت می‌شود. در «کاهش مجازی حوزه مقصد استعاره» قطعاً معنا از نگاشت میان حوزه‌های مبدأ و مقصد دریافت‌شدنی است؛ اما گستره حوزه مقصد مجازاً تنها به جنبه خاصی محدود شده و زاویه توجه را تنها به یک سوی حوزه مقصد جلب می‌کند. در «دل کسی را بردن» تغییر معنایی محصول مفهوم‌سازی موقعیت «عشق» به موقعیت «بُردن» (در مقابل باختن) است؛ بنابراین در وهله نخست، «برنده»، «بردن» و «جایزه» از حوزه مبدأ به ترتیب به «عاشق»، «به‌دست‌آوردن» و «دل معشوق» در حوزه مقصد نگاشت می‌شود؛ اما در نگاشت «جایزه» به «دل معشوق» کاهش مجازی (ظرف به جای مظروف) رخ می‌دهد و «دل معشوق» مجازاً از «عشق او» می‌شود.

همچنین، به چهار شیوه ترکیب مجازی^۲ حاصل می‌شود: الف «کاهش دوگانه دامنه معنایی حوزه»، مانند وقتی که در زنجیره مجازی، ابتدا «مکان» (نام خیابان) به جای «مؤسسه» (بازارها و مؤسسات مالی ایالات متحده آمریکا) و سپس «مؤسسه» به جای «افراد آن مؤسسه» جایگزین می‌شود و به این ترتیب جمله «وال استریت در وحشت است.» با معنی مدنظر گوینده پیوند می‌خورد؛ ب. «افزایش دوگانه دامنه معنایی حوزه» که زنجیره مجاز موجب گسترش حوزه معنایی می‌شود؛ مثلاً در عبارت فعلی «رأس واحد سیاست‌گذاری بودن»، به دلیل اهمیت مغز در استدلال، هدایت و رهبری در وهله نخست (کاسه) سر، مجازاً از رهبر و سپس مجازاً از خود عمل رهبری شده و دامنه معنا را گسترش می‌دهد؛ ج. «کاهش دامنه معنایی و سپس افزایش آن»، مانند جمله «شکسپیر صدر قفسه است» که دامنه معنایی «نویسنده کلاسیک» را به «آثار» او کاهش و پس از آن، دامنه معنایی «آثار یک نویسنده» را به «تمام آثار ادبی کلاسیک» (سایر نویسندگان) گسترش داده است؛ د. «افزایش دامنه حوزه

1 . scenario
2 . metonymic complexes

معنایی و سپس کاهش آن، مانند عبارت فعلی «لب زیاد داشتن» که «ابزار» برای «عمل» و «عمل» برای «توانایی انجام آن عمل» می‌رود؛ یعنی ابتدا دلالت حوزه معنایی افزایش و پس از آن کاهش یافته است.^۱

گاه نیز تغییرات معنایی، وابسته به ترکیب‌های استعاری^۲ است که بر دو قسم است و از طریق تلفیق استعاری^۳ یا زنجیره‌های استعاری^۴ ایجاد می‌شود. در تلفیق جنبه‌های گزیده‌ای از استعاره‌ها درهم تنیده می‌شود و چنان‌که جدول (۲) نشان می‌دهد خود مشتمل بر دو نوع است؛ گاه استعاره اول بخشی از حوزه مبدأ-مقصد دیگری را تشکیل می‌دهد؛ مانند «رساندن ایده‌ای به کسی» که دو استعاره «ایده به مثابه شیء متحرک» و «فهم یک ایده به مثابه جستجوی (ادراکی) یک شیء» یکدیگر را تغذیه می‌کنند:

جدول ۳. نگاشت استعاری «رساندن ایده به کسی» برگرفته از روئیز و گالرا (Ruize & Galera, 2011, p. 18)

Table 3. metaphoric mapping of “to get the idea across to someone” according to de Mendoza & Galera (2011, p. 18)

حوزه مبدأ	حوزه مقصد
مسبب حرکت	تفهم‌کننده
ایجاد حرکت	تفهم‌کردن
شیء واداشته به حرکت (شیء متحرک)	ایده
مسافت حرکت (دریافت‌کننده شیء متحرک)	مخاطب
دریافت شیء متحرک	دسترسی به ایده
جستجوی (ادراکی) شیء	فهم ایده

در برخی موارد نیز، حوزه مقصد دو استعاره درهم تلفیق می‌شود؛ مانند «از اشک (گریه) منفجر شدن» که حوزه مقصد دو استعاره «آسیب روانی، به‌منزله آسیب جسمی» و «آسیب روانی، به‌منزله حرکت» درهم ادغام می‌شود.

جدول ۴. نگاشت استعاری «منفجر شدن اشک‌های کسی» برگرفته از روئیز و گالرا (Ruize & Galera, 2011, p. 20)

Table 4. metaphoric mapping of “to burst into tears” according to de Mendoza & Galera (2011, p. 20)

مبدأ (انفجار) ←	مقصد (تغییر وضعیت)	→ مبدأ (تغییر مکان)
فرآیند آسیب فیزیکی (انفجار)	فرآیند تجربه آسیب روانی	حرکت
	وضعیت آغازی (فقدان آسیب روانی)	مبدأ حرکت
قطعات شکسته و متلاشی شیء	وضعیت پایانی (آسیب روانی) ↑ نشانه‌های آسیب روانی (اشک)	مقصد حرکت

در زنجیره‌های استعاری حوزه مقصد یک استعاره، حوزه مبدأ استعاره بعدی می‌شود و این زنجیره تداوم می‌یابد. در استعاره «جدایی از کلیسا» حوزه مبدأ اولین نگاشت استعاری را عبارت فعلی «جداشدن» ایجاد می‌کند که شیء تقطیع شده به دو یا چند قطعه را به افراد منفک از مؤسسه یا سازمان نگاشت می‌کند.

^۱ این عبارت فعلی انگلیسی از نظر مفهومی نزدیک به «زبان دراز داشتن» در زبان فارسی است.

2. metaphoric complexes
3. metaphoric amalgams
4. metaphoric chains

۵- تحلیل داده‌ها

بررسی شواهد فارسی نشان می‌دهد، گرچه تنوعات گسترش معنایی از ساختار کلی الگوی روئیز و گالرا (2011) تبعیت می‌کند، لزوماً با آن منطبق نیست و چه بسا پیچیدگی‌های روابط استعاری و مجازی بیشتر است، مضاف بر این، مواردی که روئیز و گالرا (2011) مستقلاً ذیل بخش‌های ترکیب مجازی و ترکیب استعاری قرار می‌دهند، در فارسی منفک از هم عمل نمی‌کنند و گاهی ترکیب مجازی و استعاری با هم رخ می‌دهد. پیش از تحلیل، یادآور می‌شود فعل «فرزدن» با سه معنای متفاوت در فرهنگ لغات مخفی فارسی مدخل شده که با شماره‌های ۳-۱ تفکیک خواهند شد. همچنین، در هر تحلیل، ابتدا به معنای فعل مدنظر ذیل مدخل فرهنگ لغات مخفی زبان فارسی اشاره می‌شود و سپس روند تغییرات معنایی از نظر می‌گذرد.

۵-۱ گسترش مجازی دامنه حوزه

* مکرردن: اندازه‌گیری طول اشیاء و اجسام

واحد اندازه‌گیری مجازاً برای عمل اندازه‌گیری به کار می‌رود و در واقع، واحد اندازه‌گیری به جای ابزار اندازه‌گیری نشسته و در هم‌نشینی با «کردن» به جای خود عمل به کار می‌رود.

۵-۲ کاهش مجازی دامنه حوزه

* کلاس داشتن: متعلق به طبقه ممتاز اجتماع بودن، (خاص اشیاء) سبب فخر و مباهات بودن

«کلاس» با کاهش مجازی فقط بر طبقه مرفه جامعه دلالت دارد؛ بنابراین «کلاس داشتن» در معنای «عضویت یا ویژگی طبقه مرفه را داشتن» است. این مفهوم متعاقب هم‌نشینی دو جزء فعل مرکب و تلفیق معنایی آنها در حوزه معنایی مجازی رخ می‌دهد.

۵-۳ زنجیره متوالی چند گسترش و کاهش مجازی در دامنه حوزه

* فرزدن (۱): مو را مجعد و تاب‌دار کردن
جزء غیرفعلی مقتبس از واژه le fer فرانسوی به معنی «آهن» و مجازاً به معنای «اتو» و «اتوزدن» است؛ یعنی جنس/ویژگی ابزار (آهنی) به جای خود ابزار (اتو) و ابزار به جای خود عمل مربوط به ابزار به کار می‌رود؛ اما تغییرات مجازی آن در فارسی مسیر دیگری داشته. ابتدا با مقوله اسم در معنای «جعد و پیچش مو» و سپس به شکل صفت برای «ویژگی موی مجعد و تاب‌دار» به کار رفته است. وجوه شباهت میان «اتو» و «ابزارهای مجعدکننده مو»، یعنی جنس فلزی و حرارتی بودن آنها اساس مجاز است. فارسی‌زبانان واژه le fer را به جای وسیله فلزی حرارتی دیگری به کار برده و سپس بر نتیجه حاصل از عمل (مجعدشدن مو) تأکید کرده‌اند. این معنای اخیر با تلفیق معنای مجازی هر دو جزء هم‌نشینی در فعل مرکب حاصل می‌شود و حضور هم‌کرد «زدن» به تفسیر مدنظر کمک می‌کند؛ زیرا یکی از معانی استعاری «زدن» در فارسی که بر پایه مجاز تأثیر و نتیجه رخداد «زدن» حاصل می‌شود، آن است که «تغییر وضعیت به وسیله زدن/برخورد کردن ایجاد می‌شود» (ر. ک. بهرامی و شیخانیان‌پور، ۱۳۹۸، ص. ۲۰۲). وضعیت مذکور فرآیندی پیچیده‌تر از الگوهای روئیز و گالرا (2011) طی می‌کند و در چهار مرحله پایایی، گسترش و کاهش معنایی مجازی محقق می‌شود. نوع خاص فلز به جای نوع عام فلز (گسترش حوزه معنایی) به جای ابزار فلزی حرارتی (کاهش حوزه معنایی) به جای ابزار فلزی حرارتی دیگری (افزایش حوزه معنایی) به جای نتیجه

حاصل از عمل ابزار (وضعیت موی مجعد یا ویژگی مجعد و فردار بودن مو). در نهایت برآیند این زنجیره افزایش و کاهش معنای مجازی در ادغام با همکرد «زدن»، حوزه مبدأ استعاره «دادن حالت مجعد به مو به منزله زدن» را حاصل می‌آورد. این نخستین معنایی است که از فعل «فرزدن» در فارسی حاصل شده؛ اما روند تغییرات معنایی این فعل تداوم یافته و معانی دیگری را در بین نسل جوان فارسی‌زبان ایجاد کرده است که در جای خود بحث خواهیم کرد.

۴-۵ گسترش مجازی در حوزه مبدأ استعاره

* **آتول (ل) زدن (auto):** اتومبیل عبوری را برای رفتن مجانی به مقصد متوقف کردن
موقعیت «متوقف کردن» با موقعیت «زدن» مفهوم‌سازی می‌شود (ر. ک. بهرامی و شیخانیان‌پور، ۱۳۹۸، ص. ۲۰۲). «ضربه» در حوزه مبدأ، مجازاً از ضربه فیزیکی به ضربه کلامی و غیرفیزیکی گسترده شده و گوینده با کلامش به‌مثابه ضربه موجب توقف اتومبیل می‌شود.

جدول ۵. نگاشت استعاری «آتول (ل) زدن»

Table 5. metaphoric mapping of “lit. to hit the auto(mobile)” (= to stop the passing car to go to the destination for free)

حوزه مقصد	حوزه مبدأ
توقف‌دادن، متوقف‌کردن	زدن
عامل توقف	ضربه (کلامی)
متوقف‌کننده	ضربه‌زننده (با کلام)
توقف	اثر یا نتیجه ضربه

۵-۵ کاهش مجازی در حوزه مبدأ استعاره

* **اسکی‌رفتن:** تکرار چیزی که قبلاً شخص دیگری گفته یا انجام داده است. تقلید در سطح مقبول‌تر و بالاتر از انجام اولیه آن به‌نوعی که مقلد تلاش کند اصل عمل را به خود نسبت دهد.
طبق استعاره‌ای که تقلیدکردن را به‌مثابه اسکی‌کردن می‌داند، «سهولت» و «سرعت» در حرکت، به‌مثابه برجسته‌ترین پیامد «اسکی‌کردن» در مفهوم‌سازی وارد شده و به «تقلیدکردن» نگاشت می‌شود. همان‌گونه که «اسکی‌کردن» نسبت به «راه رفتن»، سریع و کم‌اصطکاک است، شخص مقلد نیز بدون تلاش ذهنی خاصی، طبق الگو یا نظر دیگران عمل می‌کند؛ بنابراین سهولت «اسکی‌کردن» در حوزه مبدأ استعاره از طریق کاهش مجازی برجسته‌شده و بستر مناسب برای نگاشت این مفهوم به حوزه مقصد را فراهم می‌آورد.

* **سیو آژ کردن:** ذخیره‌کردن برای روز مبادا

مهم‌ترین انگیزه ذخیره‌سازی دسترسی به وقت ضرورت است. پس «سیو آژ کردن» مجازاً در معنای حفظ رابطه دوستی با فرض امکان مراجعه در وقت نیاز است؛ بنابراین استعاره «حفظ دوستی به‌مثابه ذخیره‌کردن» منوط به آن است که دامنه معنایی «ذخیره‌کردن» در حوزه مبدأ به نتیجه آنکه «دسترسی در وقت لزوم است»، مجازاً کاهش یابد.

* **فرمت‌کردن:** آماده استفاده مجددکردن (خونه رو فرمتش کردم)

اثر و نتیجه «فرمت‌کردن» در معنای فنی آن یعنی «خالی‌کردن و آماده‌سازی فضای دیسک برای ذخیره اطلاعات»، در حوزه مبدأ برجسته‌شده و از طریق استعاره مفهومی «مرمت‌کردن به‌مثابه فرمت‌کردن» برای هر نوع تغییری به کار می‌رود که فضای

فیزیکی قدیمی را بازطراحی و بازسازی کند.

*** روی کسی کلیک کردن:** پایچ کسی شدن، موی دماغ شدن

«کلیک کردن» مستلزم ایجاد فشار فیزیکی بر روی موس است که به منظور انتخاب در رایانه انجام می‌شود. دقیقاً همین دو وجه معنایی رخداد، در معنای مجازی برجسته می‌شود؛ یعنی نحوه عمل (ایجاد فشار فیزیکی) و هدف عمل (انتخاب چیزی) در هم ادغام می‌شوند. برجستگی نحوه عمل که با اعمال فشار همراه است، با همراهی حرف اضافه «روی» کاملاً مشهود و بارز است. پس معنای کلی فعل از طریق مجاز به دو مؤلفه «نحوه» و «دلیل» فعل تقلیل می‌یابد. سپس این معنای مجازی کاهیده در حوزه مبدأ زمینه را برای ایجاد استعاره «توجه آزردهنده، کلیک کردن است» فراهم می‌کند. هر نوع توجه و التفات ناخوشایندی که موجب آزار و فشار روانی بر فرد توجه‌شونده شود، کلیک کردن تلقی می‌شود. نکته حائز اهمیت آن است که برخلاف غالب موارد کاهش مجازی معنا، در این مورد، حوزه مبدأ استعاره به دو مؤلفه آن تقلیل می‌یابد و با ادغام این دو مؤلفه، «موی دماغ شدن» به کلیک کردن نگاشت می‌شود.

*** رل زدن:** ارتباط برقرار کردن (با جنس مخالف)

«رل» به مثابه جزء غیرفعلی صورت کوتاه‌شده relation طی کاهش مجازی، از معنای عام هر نوع رابطه، تنها به رابطه با جنس مخالف تقلیل می‌یابد. هم‌کرد «زدن» به پشتوانه رابطه استعاری «ایجاد تماس» را به مثابه «زدن» مفهوم‌سازی می‌کند (ر. ک. بهرامی و شیخانیان‌پور، ۱۳۹۸، ص. ۲۰۷). پس برقراری رابطه عاطفی به مثابه ارتباط و تماس فیزیکی تلقی شده است.

۵-۶ کاهش مجازی در حوزه مقصد استعاره

*** تیپ زدن:** (تلفظ فرانسوی) آراستن ظاهر خود و شیک‌پوشیدن

مجاورت «زدن» با جزء غیرفعلی «تیپ»، معنای اولیه «متماثل بودن به تیپ» را حاصل می‌کند (ر. ک. بهرامی و شیخانیان‌پور، ۱۳۹۸، ص. ۲۰۰)؛ ولی هم‌زمان با این نگاشت استعاری، حوزه معنایی مقصد از مفهوم عام تیپ که دال بر اعضای هر نوع و گونه‌ای است، به صرفاً «نوع شیک و آراسته» محدود می‌شود.

*** فرزدن (۲):** کسی را با استدلال دروغ فریفتن

معنای «فریفتن» از تداوم زنجیره مجازی «فرزدن» به این ترتیب حاصل می‌آید که نتیجه «فرزدن» یعنی پیچش مو، مجازاً برای منحرف کردن ذهن مخاطب به کار می‌رود. پس دامنه معنایی پیچیدن از حوزه فیزیکی به حوزه ذهنیت در استعاره «فریفتن به مثابه فرزدن» منتقل شده است.

۵-۷ گسترش مجازی در حوزه مبدأ و کاهش مجازی در حوزه مقصد استعاره

*** آتن دادن:** با سخن یا رفتار یا ایماء و اشاره رضایت خود را برای دوستی با جنس مخالف نشان دادن

طبق جدول زیر، رفتار (عاشقانه) پیام و ابراز عواطف (عاشقانه) ارسال پیام تلقی می‌شود.

جدول ۶. نگاشت استعاری «آنتن‌دادن»

Table 6. metaphoric mapping of "lit. to give the antenna" (= signaling your consent to be friends with the opposite sex verbally or by behavior)

حوزه مبدأ	حوزه مقصد
پیام‌دادن	عشق‌ورزیدن
فرستنده پیام	عاشق
گیرنده پیام	معشوق
پیام	عشق

«آنتن» به مانند ابزار ارسال پیام، مجازاً به جای خود عمل انتقال پیام در حوزه مبدأ زمینه و نقطه دسترسی مناسب از نظر شناختی را برای ایجاد موقعیت منطبق با استعاره «رفتار عاشقانه پیام است» فراهم می‌آورد. همکرد «دادن» معنای انتقال را تقویت می‌کند و به نوبه خود اجازه می‌دهد استعاره دیگری در امتداد استعاره اولیه به صورت زنجیری فعال شود. «بروز عواطف عاشقانه، پیام‌دادن است». پس در آن تلفیق استعاری منبع واحد رخ می‌دهد. از طرف دیگر در حوزه مقصد با کاهش دامنه معنایی مواجهیم؛ زیرا فقط به ارتباط با جنس مخالف محدود شده است.

* سیم بکسل‌دادن: نشان‌دادن تمایل زیاد برای ایجاد ارتباط (خصوصاً با جنس مخالف)

«سیم بکسل‌دادن» از واژه روسی "bokserouka" در قیاس با «نخ‌دادن» ساخته شده است. «نخ» به مانند ابزار پیوند مجازاً مفهوم «بیان تمایل در ایجاد ارتباط و پیوند عاطفی» را حاصل می‌کند که در زیربنایش استعاره «ارتباط/ پیوند به مثابه دوختن» نهفته است؛ بنابراین در حوزه مبدأ استعاره، «نخ» به مانند ابزار دوختن از طریق گسترش مجازی بر خود عمل «دوختن» دلالت می‌کند. سپس پیوند از بعد فیزیکی به بعد روانی گسترش می‌یابد. در ادامه با جایگزینی «سیم بکسل»، به دلیل ضخامت معنای مجازی پیونددهندگی تقویت می‌شود. این تغییر معنایی نسبت به الگوی روئیز و گالرا (2011) از آن جهت منحصر به فرد است که حوزه مبدأ استعاره مجازاً گسترش معنایی می‌یابد و در همان مبدأ مجدداً تقویت می‌شود.

۵-۸ کاهش مجازی حوزه مبدأ و گسترش مجازی حوزه مقصد استعاره

* سرویس کردن: بیچاره کردن، داغان کردن، منهدم کردن، اذیت کردن زیاد

منفک و دمونتاژ کردن قطعات برای بررسی عیوب و رفع آنها به مثابه مهم‌ترین ویژگی عمل سرویس کردن در حوزه مبدأ برجسته شده و بستر مناسب برای مفهوم‌سازی استعاری «داغان کردن به منزله سرویس کردن» در اختیار قرار می‌گیرد. در واقع، بارزترین نشانه داغان کردن، متلاشی شدن و جدایی قطعات و وسیله از یکدیگر است. سپس در حوزه مقصد، دامنه معنایی داغان شدن گسترش یافته و اعم از داغان شدن فیزیکی یا روانی (بیچارگی و اذیت شدن) را پوشش می‌دهد. پس کاهش مجازی در حوزه مبدأ و گسترش مجازی در حوزه مقصد استعاره محقق شده است. این تغییر معنایی نیز در زمره موارد خاص مشاهده شده در فارسی است، به این معنا که کاهش مجازی در حوزه مبدأ و سپس گسترش مجازی در حوزه مقصد رخ می‌دهد.

۵-۹ کاهش مجازی در هر دو حوزه مبدأ و مقصد استعاره

* تیک‌زدن: با کلام و رفتار، تمایل و علاقه خود را برای ایجاد ارتباط با جنس مخالف نشان‌دادن

«تیک» به معنای نشان‌گذاری (✓) مبنی بر موافقت، تایید یا تصدیق است که در مجاورت «زدن» به مؤلفه‌های معنایی «تماس و فشار» تقلیل می‌یابد. در استعاره «نشان‌گذاری به مثابه تیک‌زدن»، «نشان‌گذاری» در معنای «انتخاب» وارد می‌شود و در حوزه مبدأ با مفهوم «پسندیدن» در حوزه مقصد نگاشت می‌شود. سپس دامنه معنایی فقط به پسندیدن جنس مخالف محدود می‌شود. این وجه نیز در فارسی به نحوی ممتاز است و کاهش مجازی در هر دو حوزه مبدأ و مقصد استعاره را در پی دارد.

۵-۱۰ تلفیق یک استعاره در حوزه مبدأ-مقصد استعاره دیگر

* **لاو ترکاندن:** شیفته و بی‌قرار هم‌بودن، زیاده‌روی در عشق‌ورزی

تلفیق دو استعاره «عشق به منزله بادکنک» و «افراط در عشق‌ورزی به منزله ترکاندن بادکنک» ساخت درونی آنها را در هم می‌آمیزد؛ به این معنا که اغراق در عشق‌ورزی همچون دمیدن افراطی در بادکنک و ترکاندن آن است.

* **فاز مثبت / منفی دادن:** باعث شور و لذت / از بین رفتن شور و لذت شدن

«فاز» هر یک از مراحل تحول یا تکامل است که حوزه معنایی آن در فارسی به «مرحله نهایی» یا «آخرین مرحله» در پیشرفت و تکامل تقلیل یافته است. در مفهوم‌سازی هیجان‌ات به فاز، در واقع «فاز» به‌مانند آخرین مرحله تکامل در حوزه مبدأ، به آخرین مرحله هیجان روانی در حوزه مقصد نگاشت خواهد شد و در مجاورت صفات مثبت/منفی می‌تواند به ترتیب بر مفاهیم «بهترین حال روانی» یعنی «هیجان مثبت / شور و لذت» و «بدترین حالت روانی» یعنی «هیجان منفی / نبودن وجود شور و لذت» دلالت کند. این استعاره به نوبه خود استعاره بعدی، یعنی ایجاد هیجان‌ات را به منزله فازدادن تغذیه و تقویت می‌کند تا مجموعه این تلفیق استعاری، برآیند نهایی را مفهوم‌سازی کند. تزریق معنای «ایجاد» در استعاره منوط به همکرد «دادن» است. فعل اصلی «دادن» ساختار موضوعی سه ظرفیتی دارد و بر کنشی دلالت دارد که کسی در مقام کنشگر^۱، چیزی را در مقام کنش‌پذیر^۲ به کسی در مقام هدف^۳ فعل انتقال می‌دهد. در «فازدادن»، بخش غیرفعلی «فاز» به‌مثابه چیز منتقل‌شونده (هیجان‌ات) ظرفیت مفعولی را اشغال کرده است و چون چیز انتقالی ماهیت فیزیکی ندارد، بلکه حالات روانی و درونی فرد است، از میزان کنشی بودن فعل و به تبع آن کنشگری فاعل نیز کاسته می‌شود؛ بنابراین فاعل بیش از آنکه کنشگر به حساب آید، منبع یا سبب انتقال هیجان‌ات تلقی می‌شود که در مرتبه پایین‌تری از کنشگری قرار دارد و چه بسا حتی بی‌جان باشد؛ مانند مواد مخدر، تماشای فیلم و تنها سبب یا منبع تلقی شود. پس شخص یا چیزی به‌مثابه سبب یا منبع این حالات روانی و هیجان‌ات، آن را به شخص دریافت‌کننده (پذیرا/هدف) انتقال می‌دهد و طبیعتاً در پی این انتقال، آن خلیقیات توسط موضوع هدف کسب می‌شوند؛ اما همچنان کانون توجه و تمرکز در استعاره بر موضوع سبب یا منبع ایجاد خلیقیات به‌مثابه فاعل ساختاری فعل «دادن» است. در ادامه، در تحلیل فعل «فازبرداشتن» خواهیم دید که با تغییر همکرد می‌شود همچنان بر کنشی بودن فعل و نقش کنشگری فاعل تأکید داشت که معنی دیگری را حاصل خواهد کرد.

* **فازدادن:** باعث شور و لذت شدن

اگر «فاز» فقط در معنای «بهترین و ایده‌آل‌ترین مرحله» به‌مثابه مرحله نهایی در تکامل به کار رود و پس از آن به‌صورت حوزه مبدأ در استعاره «ایجاد لذت و هیجان فازدادن است» نگاشت شود، تنها معنی معادل «فاز مثبت‌دادن» از آن استنباط می‌شود.

* **فازگرفتن:** به شور و شغف آمدن

در «فازگرفتن» با جایگزینی همکرد، در نگاشت استعاری تأکید از سبب یا منبع ایجاد حالات روانی، بر دریافت‌کننده یا گیرنده این حالات منتقل می‌شود که در جایگاه فاعل ساختاری می‌نشیند. در واقع «دادن» و «گرفتن» در معنای اصلی، یعنی دلالت بر «انتقال»، با هم مشترک‌اند؛ اما در «دادن» جهت انتقال از سوی انتقال‌دهنده است و در «گرفتن» از سوی «انتقال‌گیرنده»، بنابراین آنچه به‌مثابه فاعل ساختاری در فعل «گرفتن» تعریف می‌شود، مراتب پایین‌تری از کنشگری بوده و به‌واقع بیشتر دارای نقش معنایی پذیرنده^۴ یا هدف رخداد زیربنایی انتقال است. پس شخص گیرنده در مقام فاعل، گرچه درگیر یک کنش رخدادی

1. agent
2. theme
3. goal
4. recipient

می‌شود، بیش از آنکه کنشگر و رقم‌زننده رخداد باشد، پذیرای آن است. همچنین، «فاز» در محدودترین معنای خود، یعنی معادل با «فاز مثبت» وارد عمل می‌شود. به این ترتیب، استعاره «کسب لذت و هیجان فازگرفتن است» مفهوم‌سازی می‌شود.

* فاز برداشتن: تحت تأثیر محیط قرار گرفتن، جوگیر شدن

اگر معنای «فاز» طی کاهش مجازی بر «هیجان‌ات بالا» و همچنین «تأثیر آن در بروز رفتارهای هیجانی» دلالت کند، در مجاورت با همکرد «برداشتن» معنی استعاره «بروز رفتارهای هیجانی توسط کسی تحت تأثیر محیط بیرونی و شرایط» استنباط خواهد شد. با توجه به آنکه فعل اصلی «برداشتن»، فعلی کنشی است و فاعل آن نقش معنایی «کنشگر» دارد که کاملاً فعالانه چیزی را در محور عمودی و رو به بالا جابه‌جا می‌کند، در ذات معنایی فعل، بر نقش فعال کنشگر (در مقام فاعل) و بر جابه‌جایی چیزی به سمت بالا (در مقام مفعول) تأکید می‌شود. قطعاً این وجه معنایی در همکرد متناظر نیز محفوظ می‌ماند؛ بدین معنا که کنشگر به صورت فعالانه چیزی انتزاعی (هیجان‌ات) را در محور عمودی بالا می‌برد و براساس استعاره «بیشتر بالا است»، چنین معنایی حاصل می‌شود که هیجان‌ات شدت یافته و به اوج خود رسیده است. پس، جهت حرکت رو به بالا دال بر افزایش میزان هیجان‌ات است. اینکه چیز جابه‌جا شده انتزاعی است و انتقال فیزیکی رخ نمی‌دهد، طبق آنچه در تحلیل «فاز دادن» بیان شد، ممکن است موجب کاهش میزان کنشی بودن فعل شود؛ اما چون در استعاره اصلی «هیجان فاز است»، حوزه مبدأ دستخوش کاهش معنایی شده و مجازاً بر اثر و نتیجه هیجان‌ات بالا که همانا بروز رفتارهای هیجانی است، دلالت دارد، معنای نهایی فعل همچنان کنشی باقی مانده و فاعل نقش معنایی کنشگر را حفظ می‌کند. نکته مؤکد درباره ترکیبات فعلی همراه با «فاز»، آن است که با جایگزینی همکرد، نقش‌های معنایی متفاوتی در جایگاه فاعل قرار می‌گیرد و زاویه برجستگی موضوع تغییر می‌کند: برای «دادن» نقش سبب/منبع، برای «گرفتن» نقش پذیرنده/هدف و برای برداشتن نیز نقش کنشگر برجسته می‌شوند.

* آمپر چسباندن: به شدت عصبانی شدن و تندمزاجی کردن

«آمپر» برگرفته از نام فیزیک‌دان فرانسوی و مجازاً به‌مثابه «واحد اندازه‌گیری شدت جریان الکتریکی» در همین معنای اولیه اخذ شده؛ ولی مجدداً گسترش مجازی یافته و بر «ابزار اندازه‌گیری شدت جریان الکتریکی» دلالت می‌کند و اکنون فارسی‌زبانان «آمپر / آمپرسنج» را به هر نوع نشانگر کمیت، اطلاق می‌کنند. بر همین اساس، به «نشانگر دمای آب رادیاتور خودرو» نیز آمپر / آمپر آب^۱ گفته می‌شود. هرگاه آب رادیاتور جوش بیاید، عقربه نشانگر بر روی بالاترین وضعیت قرار گرفته و ثابت می‌ماند. این تثبیت، چنان مفهوم‌سازی می‌شود که عقربه نشانگر (آمپر) به محل چسبیده است و امکان جابه‌جایی ندارد. این مفهوم‌سازی به استناد استعاره «تثبیت شدن به منزله چسبیدن» شکل می‌گیرد. پس اثر جوش آوردن که چسبیدن آمپر است، مجازاً به جای خود «جوش آوردن» به کار می‌رود. این معنا به نوبه خود بستری را برای استعاره‌های «انسان به‌مثابه خودرو» و «انسان عصبانی به‌مثابه خودروی جوش آورده» و تلفیق آنها را مهیا می‌کند؛ زیرا نگاشت انسان خشمگین به خودروی جوش آورده با استعاره مفهومی پایه و جهانی «خشم، گرما/حرارت است» پیوند دارد. فرآیندهای متعدد تغییر معنایی در این فعل، به صورت زیر خلاصه شده است:

^۱ . همین اصطلاح «آمپر آب» نشان می‌دهد که دامنه معنایی واژه «آمپر» در فارسی بسیار گسترده شده و در صورت لزوم برای تعیین نوع دستگاه شمارنده، به صورت توصیفی آن را تعیین می‌کنند؛ کما اینکه در «آمپر آب» برای اشاره به نشانگر دمای آب رادیاتور خودرو چنین است.

جدول ۷. تغییرات مجازی و نگاشت استعاری «آمبرچسباندن»

Table 7. metonymic shift and metaphoric mapping of "lit. to paste ampere" (= getting very angry and having a temper)

واژه(ها)	تغییر(ات) معنایی
آمبر	افزایش مجازی/افزایش مجازی/ کاهش مجازی
چسبیدن	کاهش مجازی (تثبیت شدن)
آمبر + چسبیدن	تلفیق مجازی به پشتوانه استعاره «تثبیت شدن به منزله چسبیدن»
انسان + آمبرچسباندن	تلفیق استعاری «انسان به مثابه خودرو» و «انسان عصبانی به مثابه خودروی آمبرچسبانده» و انسان آمبرچسبانده گسترش مجازی به انسان عصبانی

۵-۱۱ تلفیق دو حوزه مقصد در یک حوزه مبدأ استعاره

* فرزدن (۳): مخفیانه گریختن

نتیجه و اثر «فرزدن» که همان پیچش مو است، می‌تواند در حوزه مبدأ یک رابطه تلفیق استعاری نیز دنبال شود؛ یعنی حوزه مقصد دو استعاره «مخفی شدن به مثابه فرزدن» و «گریختن برای مخفی شدن به منزله فرزدن» با هم تلفیق شوند و «مخفیانه گریختن» به «پیچیدن در یک مسیر انحرافی» نگاشت شود؛ زیرا پیچیدن در مسیر و خارج شدن از مسیر مستقیم، موجب مخفی شدن از چشم سایرین شده و به فرد اجازه می‌دهد بگریزد؛ به بیان دیگر، گریختن، مستلزم مخفی شدن و سپس اقدام به فرار است که به واسطه پیچیدن در مسیر فراهم می‌شود. به‌طور خلاصه، در پی تمام تغییرات مذکور در فرزدن (۱) و (۲)، در فرزدن (۳) با کاهش مجازی حوزه مبدأ، حوزه مقصد هر دو استعاره تلفیق شده است.

* فرکردن: مخفیانه گریختن

«فرکردن» نیز در همان معنی «فرزدن ۳» به کار می‌رود و فرآیندهای استعاری و مجاز دخیل در ایجاد این معنی دقیقاً مشابه فرآیندهای پیش گفته است، با این تفاوت که همکرد «کردن» مفهوم سببیت دارد (ر. ک. طیب‌زاده، ۱۳۹۱، ص. ۸۱) و بر نقش فاعل به مثابه مسبب عمل تأکید می‌شود.

* فردادن: پیچیدن، منحرف شدن در مسیر

فعل اصلی «دادن»، سه ظرفیتی است و در ساختار موضوعی آن «کسی چیزی را به کسی می‌دهد»؛ بنابراین استنباط آن است که طی رخداد، چیزی (مفعول صریح) به سوی هدف (مفعول غیر صریح) منتقل می‌شود. با گزینش همکرد «دادن» همچنان این ساختار موضوعی پایه، فعال می‌ماند. چنانچه در این ساختار موضوعی، مفعول صریح به مثابه شیء دارای انتقال فیزیکی برجسته شود، اجازه می‌دهد که «فردادن» مجازاً برای منحرف کردن اتومبیل (هدف) توسط راننده و پیچاندن آن در یک مسیر (هدف) به کار رود.

* فردادن به مغز: حشیش کشیدن

حال اگر در ساختار موضوعی فعل «دادن» تمرکز بر موضوع هدف رخداد (مفعول غیر صریح) باشد، می‌شود اثر ناشی از فردادن را هدف (در اینجا مغز) برجسته کرد و به این ترتیب، عبارت فعلی مجازاً برای منحرف شدن مغز و ذهن از افکار روزمره و نوعی آزادی فکر و روان که بر اثر مصرف حشیش ایجاد می‌شود، به کار می‌رود. چنان‌که مشهود است در تمامی افعال مرکب دارای جزء واژگانی «فر» تغییر فعل همکرد موجب تغییرات معنایی خاصی می‌شود و این تأثیرات از طریق تلفیق معنای مجازی واژه «فر» با معنای کاهیده هر کدام از افعال همکرد مربوطه در حوزه مبدأ استعاره‌ها رخ می‌دهد.

۵-۱۲ زنجیره استعاری با کاهش مجازی حوزه مبدأ استعاره نخست

* واکس زدن: تقلید در سطح مقبول‌تر و بالاتر از انجام اولیه آن به نوعی که مقلد تلاش کند اصل عمل را به خود نسبت دهد.

همکرد «زدن» به مؤلفه‌های معنایی خود، یعنی «حرکت همراه با سرعت و تماس با سطحی» تقلیل معنا می‌یابد (ر. ک. بهرامی و شیخانیان‌پور، ۱۳۹۸، ص. ۲۰۹، ۲۰۷) و اجازه می‌دهد این وجوه معنایی برجسته در مجاورت «واکس» معنی فعل مرکب را حاصل کند؛ اما در کاربرد معنایی نوین استعاری آن، دو استعاره زیربنایی «نوکردن، واکس زدن است» و «تقلیدکردن، نوکردن است» ایجاد یک زنجیره می‌کنند به نحوی که حوزه مقصد استعاره نخست، حوزه مبدأ استعاره دوم می‌شود و به‌این ترتیب، استعاره نهایی از برآیند این زنجیره به‌صورت «تقلیدکردن، واکس زدن است.» حاصل می‌شود:

جدول ۸. زنجیره استعاری «واکس زدن»

Table 8. metaphoric chain of “lit. to polish/to wax” (= imitation at a more acceptable and higher level than its original performance in such a way that the imitator tries to attribute the original act to her/himself.)

واکس زدن شیء	حوزه مبدأ استعاره نخست:
نوکردن فیزیکی شیء	حوزه مقصد استعاره اول و حوزه مبدأ استعاره دوم:
نوکردن رفتارها و ایده‌ها که همان تقلیدکردن است	حوزه مقصد استعاره دوم:

یکی از پیامدهای واکس زدن آن است که به‌واسطه تغییر ظاهری شیء و نونوارشدن آن که کهنگی و قدیمی بودن را از آن دور می‌کند، می‌توان آن را به‌مثابه شیء جدیدی جا زد و وانمود کرد که کالای نو و تازه‌ای وجود دارد و همان قبلی نیست؛ بنابراین در تقلیدکردن رفتار یا ایده دیگران هم، فرد مقلد می‌تواند چنان تغییراتی در ظاهر ایده ایجاد کند که وانمود شود ابتکار جدیدی است و از آن خود اوست، به‌ویژه که با این تغییرات ظاهری و به‌اصطلاح «واکس زدن» کیفیت اجرا یا تقلید را ارتقا داده است.

* کلاس گذاشتن: تقلید از رفتار افراد متجدد یا فرهیخته برای تظاهر

در فرهنگ سخن (۱۳۸۴، ص. ۶۰۸۷) در معنی سوم «گذاشتن» آمده است: «مجازاً ایجادکردن موقعیتی برای کسی یا چیزی که بتواند کاری را انجام دهد». از تلفیق این معنا با مفهوم مجازی «کلاس» که پیشتر در بخش ۵-۲ از نظر گذشت، برآیند معنایی به‌صورت «ایجاد موقعیتی برای فرد که بتواند عضویت/ تعلق به طبقه مرفه اجتماع را نشان دهد» حاصل می‌شود؛ اما اینکه معنای مجازی فعل «گذاشتن» چگونه شکل می‌گیرد، نیازمند توضیح است. در واقع یک زنجیره استعاری، دو استعاره پایه «ثبات، به‌مثابه گذاشتن» و «ایجاد موقعیت، به‌مثابه ثبات» را به هم پیوند می‌دهد. در زنجیره استعاری، حوزه مقصد استعاره نخست به‌مثابه حوزه مبدأ استعاره دوم عمل می‌کند و معنای نهایی به‌صورت «ایجاد موقعیت، گذاشتن است» حاصل می‌شود و بستر لازم برای معنای «کلاس گذاشتن» را در هم‌جواری با «کلاس» فراهم می‌کند. به‌این ترتیب، تزریق یک کاهش مجازی در کاهش مجازی دیگر در هم‌نشینی دو جزء فعل مرکب و متعاقب آن تشکیل زنجیره استعاری که در آن حوزه مقصد استعاره نخست، به‌صورت حوزه مبدأ استعاره دوم عمل می‌کند، برآیند معنایی «کلاس گذاشتن» را حاصل می‌کند.

با مرور تمام تغییرات معنایی فوق، تنوعات زیر حاصل شد که در جدول (۹) آمده است. ردیف‌های ۱، ۲، ۳، ۷، ۸، ۹، ۱۱ و ۱۲ فرآیندهایی خاص شواهد زبان فارسی است که در الگویی متفاوت از وضعیت‌های مطرح‌شده روئیز و گالرا (2011) مشاهده شدند. همچنین، در اثنای تحلیل مشخص شد که برخی از الگوهای پیشنهادی ایشان در زبان انگلیسی که عبارت است از ردیف‌های ۲، ۵، ۶، ۷، ۸ و ۱۰ در جدول (۳) منطبق با هیچ‌کدام از داده‌های پژوهش حاضر نیست که لزوماً امکان بالقوه وجود چنین الگوهایی در فارسی را رد نمی‌کند. درباره جزئیات مشاهدات و ارزیابی مقایسه‌ای تغییرات معنایی افعال غیربسیط در دو زبان در بخش پایانی، بیشتر سخن خواهیم گفت.

جدول ۹. الگوهای تغییرات معنایی در افعال غیربسیط دارای جزء غیرفعلی وام‌واژه‌ای در زبان فارسی

Table 9. models of semantic shifts in Persian complex verbs containing loanwords

ردیف	فرآیند تغییر معنایی	مثال
۱	گسترش مجازی دامنه حوزه	مترکردن
۲	کاهش مجازی دامنه حوزه	کلاس داشتن
۳	زنجیره متوالی گسترش و کاهش دامنه حوزه	فرزدن (۱)
۴	گسترش مجازی حوزه مبدأ استعاره	اتول زدن
۵	کاهش مجازی حوزه مبدأ استعاره	اسکی رفتن، سیو ازکردن، فرمت کردن، کلیک کردن، رل زدن
۶	کاهش مجازی حوزه مقصد استعاره	تیپ زدن، فرزدن (۲)
۷	گسترش مجازی حوزه مبدأ استعاره و کاهش مجازی حوزه مقصد آن	آنتن دادن، سیم بکسل دادن
۸	کاهش مجازی حوزه مبدأ استعاره و گسترش مجازی حوزه مقصد آن	سرویس کردن
۹	کاهش مجازی هر دو حوزه مبدأ و مقصد استعاره	تیک زدن
۱۰	تلفیق یک استعاره در حوزه مبدأ-مقصد استعاره دیگر	لاو ترکاندن، فاز (مثبت/ منفی) دادن/ گرفتن/ برداشتن، فنت کسی با افنات دیگری خوردن، آمپرچسباندن
۱۱	تلفیق حوزه مقصد دو استعاره در یک حوزه مبدأ	فرزدن (۳)، فرکردن، فردادن، فردادن به مخ
۱۲	زنجیره استعاری با کاهش مجازی حوزه مبدأ استعاره نخست	واکس زدن، کلاس گذاشتن

۶- نتیجه

نوشته حاضر به بررسی تغییرات معنایی برخی افعال غیربسیط فارسی پرداخت که حاوی وام‌واژه‌هایی در بخش غیرفعلی خود بودند و چگونگی روند و نوع تغییرات معنایی وام‌واژه‌ها در زبان مقصد (فارسی) و تأثیر این تغییرات معنایی بر برآیند نهایی در ساختار فعلی را با توجه به دو فرآیند استعاره و مجاز و برهم‌کنش آنها در الگوی پیشنهادی روئیز و گالرا (2011) تحلیل کرد. بررسی شواهد فارسی حاکی از آن بود که تأثیرگذاری معنایی وام‌واژه بر سایر اجزای فعلی، ملازم با تأثیرپذیری آن هم‌کرد هم‌نشین است و به بیانی تأثیرگذاری و تأثیرپذیری هم‌زمان میان اجزای سازنده فعل غیربسیط برقرار است. در جمع‌بندی نتایج، به‌منظور دسته‌بندی دقیق‌تر تنوعات، الگوهای تغییر معنایی مشهود در فارسی را ذیل دو دسته کلی مجاز و استعاره خلاصه می‌کنیم.

در حوزه مجاز گرچه هیچ‌کدام از تغییرات مجازی موجود در شواهد فارسی عیناً منطبق با موارد مذکور روئیز و گالرا (ردیف‌های ۸-۵ جدول ۳) نبود، سه نوع خاص تغییرات مجازی مشاهده شد که دو الگوی آن شامل تنها یک افزایش مجازی در دامنه حوزه (مترکردن) و یک کاهش مجازی در دامنه حوزه (کلاس داشتن) بود و علاوه بر آن یک الگوی ترکیبی، مشتمل بر چهار تغییر مجازی متوالی افزایش و کاهش دامنه حوزه (فرزدن ۱) در فارسی مشاهده شد که نشان می‌دهد به‌صورت بالقوه پیچیدگی‌های بیشتری ورای الگوی مندوزا و همکار، در زبان بشری، از جمله فارسی قابلیت تحقق دارد.

در حوزه استعاره هیچ تغییر معنایی‌ای به‌انفراد براساس استعاره صرف حاصل نشده بود، بلکه در یکی از حوزه‌های مبدأ و مقصد آن یا هر دو حوزه استعاره، تغییر معنای مجازی وجود داشت، به‌نحوی که نه تنها تنوعات مطرح‌شده روئیز و گالرا از نوع گسترش مجازی حوزه مبدأ استعاره (اتول زدن)، کاهش مجازی حوزه مبدأ استعاره (اسکی رفتن) و کاهش مجازی حوزه مقصد استعاره (تیپ زدن، فرزدن ۲) در تغییرات استعاری مشاهده شد، در تغییر معنای مجازی توأمان هر دو حوزه مبدأ و مقصد استعاره شاهد سه الگو بودیم که فقط از شواهد زبان فارسی به دست آمد و عبارت است از: ۱. گسترش مجازی حوزه مبدأ استعاره و کاهش مجازی حوزه مقصد آن (آنتن دادن)؛ ۲. کاهش مجازی حوزه مبدأ استعاره؛ ۳. گسترش مجازی حوزه

مقصد آن (سرویس کردن)؛ ۴. کاهش مجازی هر دو حوزه مبدأ و مقصد استعاره (تیک زدن). در ترکیب استعاری یکی از الگوهای روئیز و گالرا، یعنی تلفیق یک استعاره در حوزه مبدأ-مقصد استعاره دیگر (لاو ترکاندن) وجود داشت؛ اما نوع دیگری خاص شواهد زبان فارسی نیز مشاهده شد که از طریق تلفیق حوزه مقصد دو استعاره در یک حوزه مبدأ (فرزدن ۳) حاصل آمده بود. همچنین، زنجیره استعاری در دو فعل (واکس زدن، کلاس گذاشتن) مشاهده شد که زنجیره استعاری آن با کاهش مجازی حوزه مبدأ استعاره نخست همراه بود. به این ترتیب، نشان می‌دهد که در هیچ فرآیند تغییر معنایی، استعاره مستقلاً عمل نمی‌کند، گرچه امکان عملکرد مستقل مجاز (ولو در اندک شواهدی) وجود دارد. از دیگر یافته‌های بررسی شواهد زبان فارسی این بود که فعلی واحد همچون «فرزدن» می‌تواند با دنبال کردن مسیر تغییرات معنایی از طریق برهم‌کنش استعاره و مجاز به سه معنای مستقل دست یابد که به‌واقع از قابلیت زبان بشر در مفهوم‌سازی‌های استعاری و مجازی نشان دارد و البته این امر بارها در پدیده چندمعنایی واژه‌ها در تمام زبان‌ها به اثبات رسیده و یافته‌های این جستار صحه‌ای دوباره بر آن است. در پایان، گرچه هدف از جستار حاضر مقایسه فرآیندهای تغییر معنایی دو زبان فارسی و انگلیسی نبود، از رهگذر تحلیل، جدول زیر حاصل آمد که نشان می‌دهد زبان بشر در ترتیب‌بندی برهم‌کنش استعاره و مجاز قابلیت بسیاری دارد و الگوهای متنوعی را حاصل می‌کند، چنانچه جدول (۱۰) نشان می‌دهد برخی از آنها در دو زبان مشترک و برخی دیگر منحصر به یکی از آنهاست و به‌یقین تحلیل شواهد بیشتر در این دو زبان و سایر زبان‌ها می‌تواند بر فهرست الگوهای تغییر معنایی زیر بیفزاید.

جدول ۱۰. مقایسه الگوهای تغییرات معنایی در افعال غیربسیط در دو زبان فارسی و انگلیسی

Table 10. the comparison of semantic shift models in Persian and English

ردیف	فرآیند تغییر معنایی	فارسی	انگلیسی
۱	مجاز و ترکیب مجازی	گسترش دامنه حوزه	×
۲		کاهش دامنه حوزه	✓
۳		کاهش دوگانه دامنه حوزه	×
۴		گسترش دوگانه دامنه حوزه	×
۵		کاهش و سپس گسترش دامنه حوزه	×
۶		گسترش و سپس کاهش دامنه حوزه	×
۷		زنجیره متوالی گسترش و کاهش دامنه حوزه	✓
۸	مجاز در استعاره	گسترش مجازی حوزه مبدأ استعاره	✓
۹		گسترش مجازی حوزه مقصد استعاره	×
۱۰		کاهش مجازی حوزه مبدأ استعاره	✓
۱۱		کاهش مجازی حوزه مقصد استعاره	✓
۱۲		گسترش مجازی حوزه مبدأ استعاره و کاهش مجازی حوزه مقصد آن	✓
۱۳		کاهش مجازی حوزه مبدأ استعاره و گسترش مجازی حوزه مقصد آن	✓
۱۴		کاهش مجازی هر دو حوزه مبدأ و مقصد استعاره	✓
۱۵	ترکیب استعاری	تلفیق یک استعاره در حوزه مبدأ-مقصد استعاره دیگر	✓
۱۶		تلفیق حوزه مبدأ دو استعاره در یک حوزه مقصد	×
۱۷		تلفیق حوزه مقصد دو استعاره در یک حوزه مبدأ	✓
۱۸		زنجیره‌های استعاری	×
۱۹	مجاز در زنجیره استعاری	زنجیره استعاری با کاهش مجازی حوزه مبدأ استعاره نخست	✓

منابع

- ابوالقاسمی، محسن (۱۳۸۵). دستور تاریخی زبان فارسی (چاپ پنجم). سمت.
- انوری، حسن (۱۳۸۴). فرهنگ بزرگ سخن (چاپ اول). سخن.
- بهرامی، فاطمه، و بهناز، شیخانیان‌پور (۱۳۹۸). گسترش معنایی فعل «زدن»، محصول مجاز یا استعاره؟ تحلیلی در چهارچوب الگوی چندمعنایی چهارمقوله‌ای. پژوهش‌های زبان‌شناسی، ۱۱(۲)، ۱۸۷-۲۱۴.
- <https://doi.org/10.22108/jrl.2019.117109.1345>
- بهنام‌فر، محمد، و محمدکاظم، ابراهیم‌زاده (۱۳۹۷). آسیب‌شناسی فعل مرکب در کتاب‌های دستور زبان فارسی (تعریف و اصطلاحات)، فنون ادبی، ۱۰(۲)، ۱-۲۰. <https://doi.org/10.22108/liar.2017.94190.0>
- خانبازی، شقایق (۱۳۹۲). بررسی چندمعنایی افعال سبک‌زدن و کشیدن در افعال مرکب زبان فارسی براساس چارچوب شناختی بروگمن [پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز]. گنج. <https://B2n.ir/z95306>
- دبیرمقدم، محمد (۱۳۷۶). فعل مرکب در زبان فارسی. زبان‌شناسی، ۱۲(۱ و ۲)، ۳۱-۴۶. <https://sid.ir/paper/473204/fa>
- سلطانی، رضا، عموزاده، محمد، و رضایی، حدائق (۱۳۹۶). پویایی نیرو و چندمعنایی در ساخت‌های فعل سبک متشکل از فعل گرفتن. پژوهش‌های زبانی، ۸(۲)، ۵۹-۷۸. <https://doi.org/10.22059/jolr.2018.65515>
- سمائی، مهدی (۱۴۰۰). فرهنگ لغات زبان مخفی (چاپ اول). مرکز.
- طیب‌زاده، امید (۱۳۹۱). دستور زبان فارسی بر پایه دستور وابستگی (چاپ اول). مرکز.
- عموزاده، محمد، بهرامی، فاطمه (۱۳۹۱). بررسی ساخت افعال سبک براساس زبان‌شناسی شناختی. پژوهش‌های زبان و ادبیات تطبیقی، ۳(۴)، ۱۶۹-۱۹۱. <http://lrr.modares.ac.ir/article-14-3157-fa.html>
- کریمی‌دوستان، غلامحسین، و روحی‌بایگی، زهرا (۱۳۹۵). بررسی چندمعنایی فعل سبک‌زدن از دیدگاه شناختی. جستارهای زبانی، ۷(۳)، ۱۴۸-۱۲۹. <http://lrr.modares.ac.ir/article-14-9502-fa.html>
- منشی‌زاده، مجتبی، چنگیزی، احسان، و شریف، بابک (۱۴۰۰). ماجرای پایان‌ناپذیر فعل مرکب: درآمدی به مفهوم‌شناسی و اصطلاح‌شناسی فعل غیربسیط در زبان فارسی. پژوهش‌های زبان‌شناسی، ۱۳(۲)، ۲۱۷-۲۳۶.
- <https://dx.doi.org/10.22108/jrl.2022.131148.1611>
- ### References
- Abolghassemi, M. (2006). *A Historical Grammar of the Persian Language*. Samt. [In Persian].
- Amouzadeh, M., & Bahrami, F. (2012). Light Verb Construction in the Cognitive Framework. *Language Related Research*, 3(4), 169-191. <http://lrr.modares.ac.ir/article-14-3157-fa.html> [In Persian].
- Anvari, H. (2005). *An Exhaustive Persian Dictionary*. Sokhan. [In Persian].
- Bahrami, F., & Sheikhanian Pur, B. (2019). Semantic Extension of zadan (hit): Metaphor or Metonymy? A Four-Category Theory of Polysemy Approach. *Journal of Researches in Linguistics*, 11(2), 187-214. <https://doi.org/10.22108/jrl.2019.117109.1345> [In Persian].
- Behnamfar, M., & Ebrahimzadeh, M. K. (2018). Pathology of the Description of Compound Verbs in Farsi Grammar Books (definition & terms). *Literary Arts*, 10(2), 1-20. <https://doi.org/10.22108/liar.2017.94190.0> [In Persian].
- Brugman, C. (2001). Light verbs and polysemy. *Language Sciences*, 22, 551-578. [http://dx.doi.org/10.1016/S0388-0001\(00\)00036-X](http://dx.doi.org/10.1016/S0388-0001(00)00036-X)
- Dabir Moghaddam, M. (1997). Compound Verbs in Persian. *Linguistics*, 12(1,2), 31-46. <https://sid.ir/paper/473204/fa> [In Persian].
- Evans, V., & Green, M. (2006). *Cognitive Linguistics: An Introduction*, Edinburgh University Press.
- Family, N. (2006). *Explorations of semantic space: the case of light verb construction in Persian* [Unpublished Doctoral dissertation]. Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales

- Family, N. (2009, October 31- November 2). *Lighten Up: The acquisition of light verb constructions in Persian* [Conference presentation]. Proceedings of the 33rd Annual Boston University Conference on Language Development.
- Folli, R., Harley, H., & Karim, S. (2004). Determinants of the event type in Persian complex predicates. *Lingua*, 115(10), 136-1401. <https://doi.org/10.1016/j.lingua.2004.06.002>
- Goossens, L. (1990). Metaphonymy: the interaction of metaphor and metonymy in expressions for linguistic action, *Cognitive Linguistics*, 1(3), 323-340. <https://doi.org/10.1515/cogl.1990.1.3.323>
- Goossens, L. (1995). From three respectable horses' mouths: metonymy and conventionalization in a diachronically differentiated data base. In L. Goossens, P. Pauwels, B. Rudzka-Ostyn, A. Simon-Vandenberg & J. Vanparys (Eds.), *By Word of Mouth; Metaphor, Metonymy & Linguistic Action in a Cognitive Perspective* (pp. 175-204). John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/pbns.33.07goo>
- Karimi-Doostan, G. (1997). *Light verb constructions in Persian and Kurdish* [Unpublished Doctoral dissertation], Essex University.
- Karimi-Doostan, G. (2001). N + V complex predicates in Persian. In N. Dehe & A. Warner (Eds.), *Structural aspects of semantically complex verbs* (pp. 277-292). Peter Lang.
- Karimi Doostan, G. (2005). Light Verbs and Structural Case, *Lingua*, 115, 1737-1756.
- Karimi-Doostan, G. (2008). Event structure of verbal nouns and light verbs. In S. Karimi, V. Samiian & D. Stilo (Eds.), *Aspects of Iranian linguistics* (pp. 209-226). Cambridge Scholars Publishing.
- Karimi-Doostan, G. (2011). Separability of light verb constructions in Persian. *Studia Linguistica*, 65(1), 70-95. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-9582.2011.01178.x>
- Karimi-Doostan, G., & Roohi Baygi, Z. (2016). Investigation of Polysemy of Light Verb “zadan” from a Cognitive view. *Language Related Research*, 7(3), 129-148. <http://lrr.modares.ac.ir/article-14-9502-fa.html> [In Persian].
- Khanbazi, Sh. (2013). *Investigating the polysemy of the light verbs “hit” & “draw” in the Persian compound verbs based on Brugman's cognitive framework* [Master thesis, Shiraz University]. <https://B2n.ir/z95306> [In Persian].
- Lakoff, G., & Johnson, J. (1980). *Metaphors we live by*. The University of Chicago Press.
- Lambton, A. (1953 [1883]). *Persian Grammar*. Cambridge University Press.
- Megerdumian, K. (2001). Event structure and complex predicates in Persian. *Canadian Journal of Linguistics*, 46, 97-125. <http://dx.doi.org/10.1017/S0008413100017953>
- Mohammad, J. & Karimi, S. (1992, October 16-18). *Light verbs are taken over: complex verbs in Persian* [Conference presentation]. Proceedings of the Western Conference on Linguistics. <https://B2n.ir/p44987>
- Monshizadeh, M., Changizi, E., & Sharif, B. (2022). The Endless Story of “Compound Verbs”: An Introduction to Conceptology and Terminology of Complex Verbs in Persian. *Journal of Researches in Linguistics*, 13(2), 217-236. <https://dx.doi.org/10.22108/jrl.2022.131148.1611> [In Persian].
- Riemer, N. (2005). *The Semantics of Polysemy; reading meaning in English and Walpiri*. Mouton de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110197556>
- Ruiz de Mendoza Ibáñez, F.J. (2000). The role of mappings and domains in understanding metonymy. In Barcelona, A. (Ed.), *Metaphor and Metonymy at the Crossroads* (pp. 109-132). Mouton de Gruyter.
- Ruiz de Mendoza Ibáñez, F.J. (2007). High level cognitive models: In search of a unified framework for inferential and grammatical behavior. In Kosecki, K. (Ed.), *Perspectives on Metonymy* (pp. 11-30). Peter Lang.
- Ruiz de Mendoza Ibáñez, F. J., & A. Galera-Masegosa (2011). Going beyond metaphonymy: metaphoric and metonymic complexes in phrasal verb interpretation, *Language Value*, 3(1), 1-29. <http://dx.doi.org/10.6035/LanguageV.2011.3.2>
- Samaei, M. (2021). *Dictionary of Secret Language*, Markaz. [In Persian].
- Soltani, R.; M. Amouzadeh & Rezaei, H. (2018). Force-dynamics and Polysemy in LVCs Formed by Gereftan. *Language Research* 8(2), 59-78. <https://doi.org/10.22059/jolr.2018.6551> [In Persian].
- Tabibzadeh, O. (2012). *Persian Grammar Based on Dependency Grammar*, Tehran: Markaz [In Persian].
- Vahedi-Langrudi, M.-M. (1996). *Definiteness Effect in Complex Predicates of Modern Farsi* [Unpublished Doctoral dissertation], University of Ottawa.